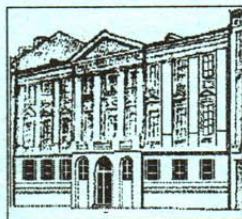

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том 12

Спеціальний випуск

ВИДАВНИЦТВО ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ
ЛЬВІВ — 1996

25091

57

Н 34 НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

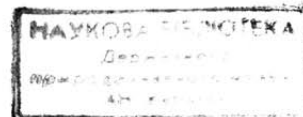
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том 12

Спеціальний випуск

25091

Здійснено за фінансовою підтримкою
Львівської філії АТ "КІНТО"
(директор А.Я. Новаківський)

ВИДАВНИЦТВО ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ
ЛЬВІВ — 1996

морфо-екологічних груп орібатид в кожному поясі виявлено, що загальний габітус існування адаптивних форм панцирних кліщів є більш близьким між більшістю оселищ у дубових і смерекових лісах, а також між буковими лісами і субальпійською та альпійською рослинністю.

Стосовно трофічних угруповань орібатид можна констатувати, що чагарникові фітоценози високогір'я, крім вільхи зеленої, за якістю харчових ресурсів досить подібні до смерекових лісів, а ценози вільхи зеленої та високогірської трав'яної рослинності — до широколистяних лісів.

Найбільша фауністична подібність угруповань панцирних кліщів спостерігається між дубовим і буковим поясами (57%), найменша — між низькогірськими дубняками та високогірськими ценозами (41%). Спільність фаун орібатид рослинних поясів Карпат залежить, головним чином, від суміжності територій досліджених фітоценозів, їх флористичних компонентів, гіпсометричних рівнів, менше — від типів ґрунтів, загальних кліматичних умов. Зв'язаність панцирних кліщів з певними ландшафтами дозволила виділити еколого-фауністичні групи орібатид Українських Карпат. Найбільш чисельною є група лісових видів — 108 видів, далі йде еврибіонтна — 58, монтанна — 33, альпійська — 21, а завершує цей ряд монтанно-бореальна — 12 видів.

При дослідженні вертикально-поясного розміщення панцирних кліщів Українських Карпат було виявлено, що їх кількість видів закономірно зменшується з підвищенням висоти над рівнем моря від передгірських лісів до альпійського поясу, де ця закономірність визначається, в першу чергу, кліматичними умовами висотних термічних зон. Відмінність від інших гірських систем полягає у тому, що чисельність угруповань орібатид досягає максимуму у смерекових лісах та в субальпійських чагарниках, мінімуму — в передгірських дубових лісах та альпійській трав'яній рослинності. Середнє положення посідають широколистяні та мішані ліси, що залежить від гідротермічного режиму ґрунтів, ступеня трофності місцезростає.

Таким чином, кожний рослинний пояс Українських Карпат, як і його окремі фітоценози, характеризується певним своєрідним співвідношенням видового складу угруповань орібатид, їх чисельності, екологічних форм, інших параметрів, що властиво кожній окремій гірській країні, зберігаючи разом з тим головні риси вертикально-поясного розміщення панцирних кліщів для гірських систем.

Література

1. Криволюцкий Д.А., Лебрен Ф., Кунст М. и др. Панцирные клещи. — М.: Наука, 1995. — 224 с.
2. Полончик Е.М., Фасулати К.К. О распределении орибатид (*Oribatei*) в почвах лесов Закарпатской области // Матер. межвуз. конф. Экология насекомых и др. наземных беспозвоночных Советских Карпат. — Ужгород, 1964. — С. 74-75.
3. Kulczynski W. Species *Oribatorum* (Oudem.) (*Damaeinarum*, Michael) in Galicia collectae // Bull. Sci. de Cracovie. — 1902. — № 2. — P. 89-96.

ДЕЯКІ ПАРАМЕТРИ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КАРАБІДОКОМПЛЕКСІВ ЛІСІВ РОЗТОЧЧЯ ТА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ МЕЗОФАУНИ ҐРУНТУ

Різун Володимир Богданович, Державний природознавчий музей НАНУ, 290008, Львів, вул. Театральна, 18

Дослідження проводили протягом 1986-1995 р.р. за допомогою ґрунтових пасток (стандартні скляні банки об'ємом 0,5 л з отвором діаметром 72 мм заповнені на третину 4%-им розчином формаліну). У одному типі лісу функціонувало 5-10 пасток. У Розточчі вивчали 8 типів лісу (сирі чорновільховий сугруд та дубовий субір, вологі грабова бучина та грабова судіброва, свіжі букова діброва, соснова субучина, грабова судіброва, соснова судіброва) віком від 80 до 150 р. В Українських Карпатах досліджені молодий (25-40 років) та два старі (60 років) фрагменти вологого ялицево-ялинового субору (Бескиди, пн. макросхил хр. Дзвинів, гора Кичера, висота 700-950 м н.р.м.), волога чиста бучина (праліс, хр.Красна, висота 650 м), волога ялицево-ялицева бучина (праліс, пд. макросхил хр.Чорногора, висота 1050 м). Всього обстежено 13 типів лісу.

Кількість видів виявлених протягом сезону в окремих типах лісу коливається від 11 до 29 (в середньому — 17) незалежно від географічного положення пробної площі. Загалом виявлено 68 видів турунів з 27 родів. Якщо від цих кількостей відкинути види "випадкові", котрі проникають у лісові екосистеми з сусідніх біоценозів, то число видів лісових карабідоконплексів коливається від 11 до 21. Їх чисельність становить понад 95% від загальної кількості зібраних особин турунів на пробній площі.

Таксономічну структуру лісових карабідоконплексів регіону визначають три роди (без "випадкових" видів). *Carabus* — Розточчя (6 видів), Бескиди (5), Красна (8), Чорногора (7); *Pterostichus* — Розточчя (2-3), Бескиди (3), Красна (1), Чорногора (5); *Abax* — Розточчя (до 3), Бескиди (1), Красна (3), Чорногора (1). Види з цих родів займають домінуючі позиції в карабідоконплексах і визначають їх структуру. Крім цих трьох родів, в окремих типах

лісу 1-2 видами представлені ще, приблизно, до 11 родів (*Calosoma*, *Cychrus*, *Notiophilus*, *Leistus*, *Eraphius*, *Trechus*, *Patrobus*, *Molops*, *Agonum*, *Trichotichnus*, *Licinus*). Деякі види з наведених родів іноді виходять на провідні позиції (*Cychrus caraboides* (L.), *Leistus piceus* Froel., *Eraphius secalis* Payk., *Trichotichnus laevicollis* (Duft.), *Patrobus atrorufus* (Stroem).

Лише два види (*Carabus linnaei* Duft., *C. violaceus* L.) трапляються у всіх обстежених лісових масивах. Відсутні у зборах: *Cychrus caraboides* (L.) — у молодому 25-40-річному вологому ялицево-ялиновому суборі (Бескиди), *Leistus piceus* Froel. — у вологій чистій бучині (Красна), *Trichotichnus laevicollis* (Duft.) — сирому чорновільховому сугруді (Розточчя) та молодому 25-40-річному вологому ялицево-ялиновому суборі (Бескиди), *Abax parallelepipedus* (Pill. et Mitt.) — у лісах Розточчя з слабо хвилястим, рівним або пониженим рельєфом. У всіх лісах Розточчя трапляються *Carabus arcensis* Hrbst., *C. hortensis* L., *C. coriaceus* L., *C. glabratus* Payk., *Pterostichus niger* (Schall.), а у Карпатах — *Carabus escheri* Pallrd.

На противагу, лише в одному або в окремих типах лісу виявлені (не враховуючи “випадкових” видів) *Carabus granulatus* L., *C. intricatus* L., *C. irregularis* F., *C. zawadzki* Krtz., *Eraphius secalis* (Payk.), *Patrobus atrorufus* (Stroem), *Pterostichus jurinei heydeni* Dej., *P. nigrita* (F.), *Abax schueppeli rendschmidtii* (Germ.), *Agonum fuliginosum* (Panz.) і ін. Більшість з них можна віднести до стенотопних спеціалізованих видів.

У окремих типах лісу до еудомінантів (> 10% від загальної кількості зібраних турунів) належать 2-5 видів, до домінантів (5-10%) 1-5 видів і до субдомінантів (2-5%) — 1-5 видів. Еудомінантів і домінантів разом у лісах різних типів виявлено 4-8 видів (у середньому 5,8 видів). Це, в основному, представники родів *Carabus*, *Pterostichus*, *Abax*.

Для аналізу розмірної структури лісових карабідокомплексів виділено 4 розмірних класи турунів: I — “великі” види з довжиною тіла > 2 см (*Carabus*, *Calosoma*, *Cychrus*, *Pterostichus niger* (Schall.), *Abax parallelepipedus* (Pill. et Mitt.), *A. schueppeli rendschmidtii* (Germ.); II — “середні-великі” види з довжиною тіла 1-2 см (*Deltomerus carpathicus* (Mill.), *Pterostichus aethiops* (Panz.), *P. cordatus* Letzn., *P. foveolatus* (Duft.), *P. jurinei heydeni* Dej., *P. nigrita* (F.), *P. oblongopunctatus* (F.), *Stomis pumicatus* (Panz.), *Abax carinatus* (Duft.), *A. parallelus* (Duft.), *Molops piceus* (Panz.), *Calathus metallicus* Dej., *Pseudoophonus rufipes* (De Geer) і ін.); III — “середні-малі” види з довжиною тіла 0,5-1 см (*Leistus piceus* Froel.,

Patrobus atrorufus (Stroem), *P. quadricollis* (Mill.), *Agonum fuliginosum* (Panz.), *Trichotichnus laevicollis* (Duft.) і ін.); IV — “малі” види з розмірами тіла < 0,5 см (*Notiophilus biguttatus* (F.), *Eraphius secalis* (Payk.), *Trechus latus* Putz., *T. pulchellus* Putz., *Duvalius subterraneus* (Mill.) і ін.). Оскільки практично всі лісові види турунів є зоофагами (хижаками) то виділені групи фактично є розмірно-трофічними.

Відсоток “великих” турунів вищий (> 60% від кількості зібраних на пробній площі турунів) у свіжих і вологому типах лісів Розточчя, дещо зменшувався у вологих типах лісу і найменший (37,6%) у сирому чорновільховому сугруді. У лісах Бескид і Чорногори їх частка коливається від 41,7% до 53,9%. Причому, відсоток “великих” видів в угрупованнях, майже завжди, більший від відсотка “середніх-великих” видів. Частка “середніх-малих” видів в досліджених угрупованнях більша у сирих і вологих типах лісу (8,8%-21,4%) і зменшується (1,0%-7,2%) до свіжих лісів. Щодо “малих” видів, то їх відсоток більш-менш високий у свіжій сосновій-судіброві (7,2%) і сирому чорновільховому сугруді (10,7%) у обох випадках за рахунок *Eraphius secalis* (Payk.).

Аналізуючи розмірно-трофічні параметри лісових карабідокомплексів і таксономічну структуру мезофауни в цілому, видно, що туруни “великі” і “середні-великі” займають в угрупованнях ґрунтової мезофауни найвищий трофічний рівень, причому, не маючи практично конкурентів серед інших груп мезофауни. Їх відсоток в лісових угрупованнях турунів завжди стабільно високий (72,9%-99,0%), а роль як регулятора чисельності ґрунтових безхребетних і безхребетних, певні стадії життєвого циклу яких пов’язані з ґрунтом, надзвичайно вагома. У складі ґрунтової мезофауни вони займають одну з ключових (визначальних) позицій. На наш погляд, “середні-малі” і “малі” види турунів, відсоток яких значно коливається у різних типах лісу, більш залежні від біотичних (зокрема конкуренція з боку інших хижих безхребетних мезофауни такого ж розмірного класу (*Aranei*, *Chilopoda*, *Coleoptera: Staphylinidae* і ін.) і абіотичних факторів.

СТРУКТУРА КОМПЛЕКСІВ МІКРОАРТРОПОД ГІРСЬКИХ ЕКОСИСТЕМ

Сметана Микола Григорович, Криворізький ботанічний сад НАНУ, м. Кривий Пиз-89, Маршака, 50

Населення орібатид і колембол висотних поясів Північного Тянь-Шаню полідомінантне з низьким ступенем домінування, який зростає із збільшенням висоти розміщення біотопів. Одночасно

Чорнобай Ю.М. Детрит як функціональний чинник біоресурсів ґрунту	3
Голубець М.А., Козловський М.П. Потік енергії та її розподіл в наземних екосистемах як основа формування тваринного населення ґрунту	31
Байдашніков О.О., Смелянов І.Г. Таксономічне багатство наземних молюсків у рослинних формаціях Українських Карпат	35
Смелянов І.Г., Байдашніков О.О. Структурна складність наземних малакокомплексів в умовах вертикальної поясності Українських Карпат	35
Ефремов А.Л. Информационные модели учета биоресурсов почвы	36
Жуков О.В., Пилипенко О.Ф. Екологічні напрямки зоологічної діагностики лісових ґрунтів степового Придніпров'я	36
Капрусь І.Я. До питання про типологію лісових угруповань ногохвісток (<i>Collembola</i> , <i>Entognata</i>) в Карпатах	37
Капрусь І.Я., Шевчук А.Л. Деякі особливості висотної диференціації населення ногохвісток (<i>Collembola</i>) в Українських Карпатах	39
Кісенко Т.І. Структурно-функціональні аспекти організації комплексів безхребетних тварин підстилок як відображення процесів розкладу органічної речовини	41
Климишин О.С. Особливості опадів популяцій кореневищних, вегетативно рухомих рослин	41
Козловський М.П. Фітонематодні комплекси первинних і вторинних екосистем Карпатського регіону	42
Марискевич О.Г. Оцінка біотичного потенціалу ґрунтів Українських Карпат	46
Марискевич О.Г., Козловський В.І. Акумуляція важких металів ґрунтами екосистем Чорногори	47
Марискевич О.Г., Шпаківська І.М. Органічний вуглець у ґрунтах екосистем Чорногори	48
Меламуд В.В. Угруповання панцирних кліщів (<i>Acariformes</i> , <i>Oribatei</i>) Українських Карпат	50
Різун В.Б. Деякі параметри структурної організації карабідокомплексів лісів Розточчя та Українських Карпат як складової частини мезофауни ґрунту	53
Сметана М.Г. Структура комплексів мікроартропод гірських екосистем	55

Сметана Н.М. Структура угруповань мезофауни степових ґрунтів	56
Сметана О.М., Резніченко Т.І. Мезофауна Криворізького ботанічного саду	56
Стефурак В.П. Зміна комплексу ґрунтових мікроорганізмів на різних стадіях розкладу рослинних решток	57
Стефурак В.П., Стефурак Р.В. Целюлозоруйнуюча здатність лісових ґрунтів Українських Карпат	57
Шаповал С.І. Особливості гумусоутворення в ґрунтах Криворіжжя	58
Штірц А.Д. Добова активність орібатидних кліщів (<i>Acariformes</i> , <i>Oribatei</i>) у заповіднику "Хомутовський степ"	58
Савицька О.М., Олексів І.Т. Еколого-токсикологічна ситуація водоймах західного регіону України	59
Яворницький В.І. Вплив рекреаційного навантаження на комплекси ґрунтової мезофауни лісових екосистем Трускавецької курортної зони	61
Климишин О.С., Тасякевич Л.О. Юрій Миколайович Чорнобай. До 50-річчя з дня народження.	65